

jaargang 37 - prijs € 5,40 - november 2006

7

Vmbo-methoden
Ministeriële
verantwoordelijkheid
Tweetalig onderwijs

Maatschappij & Politiek

vakblad voor maatschappijleer

I N H O U D

5 Het geschreven en gesproken woord

Nieuwe vmbo-methoden: Impuls en Thema's

9 Ministeriële verantwoordelijkheid of zoenoffer

Een minister kan alleen verantwoordelijk zijn voor eigen falen

12 De wereld aan je voeten of boven je pet

De invloed van tweetalig onderwijs op de vakinhoud van Maatschappijleer

15 Vmbo wil leergebieden

Scholen aan de slag met experimenten in onderbouw

18 Aardappelen en uien

De waarde van een cijfer

R U B R I E K E N

3 Geknipt & geschoren

14 Grom

20 Lesmateriaal

Hersengymnastiek

23 Recensies

*Aantrekkelijke politiek?
Dood van een gezonde roker
Het land van haat en nijd
Vooruitgang en verval*

29 NVLM

30 Signalementen

Rectificatie

In *Maatschappij & Politiek* 2006 nummer 6 is de recensie van het boek *Het zijn net mensen. Beelden uit het Midden-Oosten* van Joris Luyendijk aan Hans van der Heijde toegeschreven. De auteur van de recensie is echter Harold Drost.

(Foto: Bert Spiertz)

Redactioneel

Dit nummer van *Maatschappij & Politiek* telt nogal wat recensies. Dat is niet zozeer een gevolg van redactioneel beleid, als wel van het verheugende feit dat er de laatste tijd zoveel nieuws is verschenen, dat zich direct of indirect op Maatschappijleer richt. In dit nummer worden de nieuwe vmbo-methoden *Impuls* en *Thema's* besproken. Speciaal ten behoeve van Maatschappijleer is een bundel met opdrachten verschenen en Matthijs van Waveren bespreekt deze. Coen Gelinck bespreekt het proefschrift van Chris Aalberts over de vraag of het mogelijk en zinvol is politiek voor jongeren aantrekkelijker te maken; een belangrijke vraag met de verkiezingen in het verschiet.

Dit nummer bevat echter niet alleen maar recensies. Het is niemand ontgaan dat het kabinet-Balkenende-2B op de valreep nog afscheid van twee ministers, Donner en Dekker, moest nemen. Dat afscheid, naar aanleiding van het rapport over de tragedie van de Schiphol-brand, roept de nodige vragen over de ministeriële verantwoordelijkheid op. Kwam dat aftreden niet te vroeg en hebben de beide bewindslieden, al hun mooie woorden ten spijt, het spitsroeden lopen in de Tweede Kamer (waarvan een meerderheid wellicht ook boter op het hoofd heeft) met succes getracht te voorkomen? Wolter Blankert gaat op die vragen in, aan de hand van een beschouwing over aard en doel van die ministeriële verantwoordelijkheid, de rol van de Kamer daarbij en over het ontstaan van een politieke excuuscultuur, die in feite die verantwoordelijkheid ondermijnt. Overigens bewijst Blankerts artikel ook dat politieke onderwerpen – en in dit geval zelfs een politiekstaatsrechtelijk onderwerp – helemaal geen ket-chup nodig hebben om voor jongeren aantrekkelijk te zijn. Dit en meer in deze *Maatschappij & Politiek* Als het op uw deурmat valt zijn de verkiezingen naderbij. Het zal krap worden, maar toch gaan we proberen in het volgende nummer iets over de uitslag mee te nemen.

Hans van der Heijde

Controle on(der)bevoegdheid

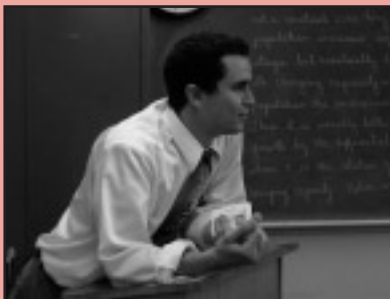
Een op de vijf docenten in Nederland is niet bevoegd om voor de klas te staan. Om in het voortgezet onderwijs les te mogen geven,

moet een docent een universitaire of hbo-lerarenopleiding hebben afgerond. Men is onbevoegd als men deze papieren niet heeft. Het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) hanteert ook het begrip *onderbevoegd*. Hiermee wordt bedoeld dat een docent wel een lesbevoegdheid heeft, maar niet voor het vak dat hij geeft. Er zijn eerste- en tweedegraads bevoegdheden. Als een docent met een tweedegraads bevoegdheid, waarmee hij alleen voor de eerste drie klassen mag staan, aan de bovenbouw lesgeeft, is hij ook onderbevoegd. De overheid controleert niet of docenten bevoegd zijn. Het is de verantwoordelijkheid van scholen zelf als ze on(der)bevoegde docenten voor de klas laten staan. Een school kan niet tot de orde worden geroepen als er on(der)bevoegde docenten aan het werk zijn.

(Bron: *Het Parool*, 27 september 2006)

Academici mijden het schoolbord

Het gemiddelde opleidingsniveau van docenten in het voortgezet onderwijs is dalende, zo blijkt uit een onderzoek van het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP). Is van de docenten in havo/vwo van 55 jaar

en ouder nog 42 procent academisch geschoold, van de jongere garde (docenten tot 35 jaar) heeft slechts 26 procent een universitaire opleiding genoten. De vraag naar (ook academisch geschoolde) docenten neemt daarentegen juist toe: het percentage leerlingen in de bovenbouw van havo en vwo steeg tussen 2001 en 2005 immers met 17 procent. Volgens het SCP verlaten echter jaarlijks nog steeds meer academici het onderwijs dan dat er bijkomen. Een uitstroom – van vooral mannelijke voltijdwerkers – die niet met de instroom – van vooral vrouwelijke deeltijders – wordt gecompenseerd. De komende jaren zal het naar verwachting steeds moeilijker worden (jonge) academici bereid te vinden voor de klas te gaan staan. Al was het maar door de beperkte door-groei- en carrièremogelijkheden.

(Bron: *Intermediair*, 28 september 2006)

Urennorm ligt zwaar op maag

De onrust over de onderwijstijd duurt voort. De Friese scholen voor voortgezet onderwijs willen overleg met de afdeling Noord van Onderwijsinspectie om te vernemen hoe de controles zullen verlopen.

De minister van Onderwijs ziet er voortaan streng op toe dat scholen hun leerlingen voldoende uren lesgeven. Waar dat niet gebeurt, dreigt hard ingrijpen: financiële maatregelen of zelfs het sluiten van scholen. Minister Maria van der Hoeven schreef dit in een brief die begin september is verstuurd. Die brief ligt het voortgezet onderwijs zwaar op de maag. 'Dreigen met bekostigingsconsequenties is volstrekt ongepast', schrijft de Voortgezet Onderwijs Raad (VO-Raad). Het is volgens voorzitter Pieter Hettema onmogelijk voor scholen om een praktijk die tientallen jaren lang is geaccepteerd per ommegaande te veranderen. Als scholen nu plotseling hun organisatie moeten aanpassen, vergt dat extra personeel, meent de VO-Raad. Ook kunnen scholen niet op de oude voet doorgaan met

scholing van personeel, extra aandacht voor zorgleerlingen, excursies en werkweken.

De opstelling van de minister past bovendien niet in haar beleid om scholen meer autonomie te geven, vindt de VO-Raad.

(Bron: *Leeuwarder Courant*, 5 oktober 2006)

Onderwijsgeld fors gedaald

Het budget voor onderwijs wordt in Nederland relatief steeds kleiner. In 1975 besteedde de overheid 6,9 procent van het bruto binnenlands product (bbp) aan onderwijs, nu is dat 5,2 procent. Dat stelt de Algemene Onderwijsbond (AOB) op basis van een onderzoek van de Universiteit Maastricht. Het omgekeerde is zichtbaar bij de uitgaven voor de zorg. Het aandeel daarvan is volgens de bond in dezelfde periode verdubbeld.

Minister van Onderwijs Maria van der Hoeven reageerde tijdens een overleg met de Tweede Kamer terughoudend: 'Ik wil eerst wel eens vernemen wat het bbp in 1975 was. We moeten niet vergeten dat het aantal leerlingen ten opzichte van de jaren zeventig met een kwart is gedaald.' Voorzitter Walter Dresscher van de AOB vertelt dat het Nederlands onderwijs in internationale vergelijkende studies nu nog redelijk goed presteert. Die scores zijn volgens hem echter een gevolg van de hoge onderwijsuitgaven in de jaren zeventig: 'Maar de goedopgeleide docenten uit die tijd gaan nu met pensioen. Ik ben bang dat als we niet snel meer in onderwijs investeren die hoge prestaties onhoudbaar zijn.' Als de overheid net zoveel in het onderwijs zou investeren als in de jaren zeventig, kregen de scholen er volgens de onderwijsbond in totaal 8 miljard euro per jaar bij.

Dat bedrag heeft geen enkele partij in het verkiezingsprogramma opgenomen, aldus de bond.

De AOb heeft 1975 in het onderzoek als startpunt genomen omdat dat het jaar was dat Nederland het meest in onderwijs investeerde. Bovendien bereikte het leerlingenaantal in die tijd in het voortgezet onderwijs zijn hoogtepunt.

(Bron: *NRC Next*, 6 oktober 2006)

Kamer houdt vol over schoolboeken

Minister van Onderwijs Maria van der Hoeven moet voor de verkiezingen duidelijk maken wat er moet gebeuren om de gratis verstrekking van schoolboeken in het voortgezet onderwijs mogelijk te maken. Een grote meerderheid van de Tweede Kamer eist dat in een motie die PvdA-Kamerlid Mariëtte Hamer gisteren heeft ingediend. Zij deed dat tijdens de behandeling van de begroting 2007 van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap in de Tweede Kamer. De motie is mede door CDA, SP, D66, GroenLinks, ChristenUnie en SGP ondertekend. Deze partijen zijn voor het gratis verstrekken van de schoolboeken. Het CDA wil daar echter pas na de formatie van een nieuw kabinet toe overgaan. Volgens CDA-Kamerlid Jan de Vries moet er structureel 200 tot 400 miljoen euro op jaarbasis beschikbaar komen om het plan uit te voeren. Dat geld kan in de huidige kabinetsperiode niet meer worden vrijgemaakt. Volgens Hamer willen de ondertekenaars van de motie duidelijk maken dat het hun ernst is met het gratis maken van de

schoolboeken. 'De kiezers weten waar ze aan toe zijn', aldus Hamer.

Een PvdA-plan om nog deze periode te beginnen met het gratis maken van de boeken in alleen brugklassen is hiermee van de baan. Met dit plan zou 26 miljoen euro zijn gemeoid.

Minister Van der Hoeven ontraadde de Kamer gisteren 100 miljoen euro vrij te maken voor het beter belonen van goed presterende leraren. Voor dit voorstel van D66 en PvdA is geen meerderheid. De twee partijen willen het benodigde geld onttrekken aan het Provinciefonds. CDA, VVD en enkele kleinere partijen zijn daar tegen. Volgens Van der Hoeven zou het neerkomen op 'onbehoorlijk bestuur' omdat de onderhandelingen met de provincies over hun bekostiging al zijn afgerond. De minister betoogde dat de scholen momenteel beschikken over 160 miljoen euro voor het toepassen van loondifferentiatie. De scholen moeten dat geld beter inzetten, meent de minister. Volgens haar vormt 'de gelijkheidscultuur' in het onderwijs daarbij een belemmering die overwonnen moet worden.

(Bron: *Het Financieele Dagblad*, 12 oktober 2006)

Minister hoort scholen bruisen

Minister Maria van der Hoeven (Onderwijs) vindt dat het Nederlandse onderwijs er beter voor staat dan vier jaar geleden. Scholen 'bruisen' meer dan toen Van der Hoeven als minister aantrad. Ze meent dat leerlingen 'het gewoon goed doen', dat 'excelleren geen vies woord meer is' en dat de 'typische Nederlandse zesjescultuur' langzaam verdwijnt. Van der Hoeven erkende tijdens de behandeling van de begroting van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap ook een tegenstroom, die groeiende onvrede uit over het Nederlandse onderwijs. Zij is in gesprek met de vereniging Beter Onderwijs Nederland, die die visie verwoordt. Van der

Hoeven verzette zich gisteren tegen voornemens om vernieuwing in het onderwijs van tafel te veegen.

De minister houdt vast aan meer autonomie voor de scholen, maar ze ziet net als haar critici en de Tweede Kamer gevaren in de managers die de laatste jaren de scholen zijn binnengestapt. Een onderzoek, dat media 2007 klaar is, moet duidelijk maken hoeveel scholen aan 'improductieve overhead' uitgeven, zoals zij het noemde.

Van der Hoeven lijkt zich minder dan de Tweede Kamer zorgen over het lerarenbeleid te maken. In het basisonderwijs ziet zij momenteel geen problemen ('De zaak is in balans'), in het voortgezet onderwijs voorziet zij echter in de komende jaren tekorten.

Op de kritiek van het Tweede Kamerlid Mariëtte Hamer (PvdA) dat er geen noodplan klaar ligt, reageerde de minister nauwelijks.

(Bron: *Zwolse Courant*, 13 oktober 2006)
[MC]

Het geschreven en gesproken woord

HANS VAN DER HEIJDE

In *Maatschappij & Politiek* 2006 nummer 3, besprak Anique ter Welle de nieuwe vmbo-methoden voor Maatschappijleer van ThiemeMeulenhoff, *Team*. In dit nummer gaat Hans van der Heijde nader in op de nieuwe methoden van Wolters Noordhoff, *Impuls*, en van Essener, *Thema's*. Ter Welles recensie van *Team* diende voor deze **bespreking** als referentiepunt, om ervoor te zorgen dat de methoden niet langs heel verschillende meetlatten worden gelegd.

De eerste vraag die opkomt is of inderdaad van nieuwe methoden kan worden gesproken of dat het gaat om geactualiseerde en gecorrigeerde edities van de oude methoden? Die vraag is eenvoudig te beantwoorden: zowel de nieuwe uitgaven van *Impuls* als *Thema's* verschillen in vrijwel elk opzicht van de oude edities en zijn met recht nieuw te noemen.

Impuls biedt zowel voor de kgt- als de bk-versie een lesboek en een werkboek. *Thema's* heeft voor de kgt-versie eveneens een lesboek en een werkboek, maar de bk-versie is les- en werkboek ineen.

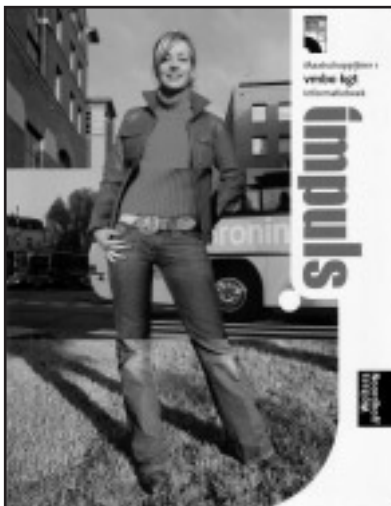
Vormgeving

Zowel voor de recensent als voor leerlingen en leerkrachten is een eerste indruk belangrijk. Een dergelijke eerste indruk is een visuele: is de lay-out (verhouding tekst en illustraties, kleurgebruik, letterfont, paginaopmaak) aantrekkelijk? Ja, zowel de lesboeken van *Impuls* als *Thema's* zien er erg aantrekkelijk en uitnodigend uit. Een levendig paginabeeld, leuke foto's en tekeningen, geen lange lappen tekst en goed kleurgebruik, die tezamen het juiste midden tussen de uitersten van eentonigheid en schreeuwerigheid houden.

Wat daarbij wel opvalt is hoezeer de verschillende lesboeken van *Impuls*, *Thema's* en van *Team* op elkaar zijn gaan lijken. Dat is vanzelfsprekend geen bezwaar, maar men kan zich dan toch afvragen of, indien tien verschillende vmbo-leerlingen naar een ontwerp voor hun ideale lesboek wordt gevraagd, men ook – qua vormgeving – tien min of meer identieke pagina's krijgt.

De kgt-werkboeken van *Impuls* en *Thema's* laten wat betreft de lay-out iets meer verschillen zien. Het *Impuls*-werkboek ziet er, om zo te zeggen, wat intimiderender en dus wat minder uitnodigend uit dan dat van *Thema's*: meer tekstdichtheid, kleinere letters en minder afwisseling in de vormgeving. Het bk-les/werkboek van *Thema's* ziet er goed uit. Het enige bezwaar dat tegen een dergelijke combinatie kan worden aangetekend, is van bibliofiele aard: boeken verdienen respect en hoort er niet in te worden geschreven. Les- en werkboeken van *Impuls* en *Thema's* verwijzen regelmatig naar de respectieve internetpagina's, die naast informatie ook interactieve opdrachten aanbieden.

- A. Meijer (e.a.), **Impuls**, Uitgeverij Wolters Noordhoff, Groningen 2006,
 - lesboek vmbo-bk,
 ISBN 90-01-94004-8, € 24,60
 - werkboek, vmbo-bk,
 ISBN 90-0194003-x, € 9,50
 - lesboek vmbo-kgt,
 ISBN 90-01-94006-4, € 25,65
 - werkboek, vmbo-kgt,
 ISBN 90-0194005-6, € 10,-

Inhoud

De kgt-versie van *Impuls* telt zes hoofdstukken: 'Opvoeding, gedrag leer je', 'Sociale ongelijkheid, bobo's en nobo's', 'Macht, wie krijgt zijn zin?', 'Discriminatie, mannen eisen de hoofdrol op', 'Reclame, de grote verleiding' en 'Geweld, al bijna geen nieuws meer'. *Thema's* heeft er acht: 'Uitgaan en zinloos geweld', 'Jongeren', 'Politiek', 'Multi-culti', 'Massamedia', 'Werk', 'Criminaliteit' en 'Relaties'.

De hoofdstukindeling van *Impuls* doet op het eerste gezicht systematischer aan dan die van *Thema's*, want waarom *zinloos geweld* van *criminaliteit* scheiden en *relaties* apart behandelen in plaats van die een plek in het hoofdstuk over *jongeren* te geven? Bij nadere beschouwing blijkt dat de tekst van 'Uitgaan en zinloos geweld' de opmaat voor de introductie van de begrippen *normen* en *waarden* vormt, feitelijk ook de kern van het eerste hoofdstuk over *opvoeding en gedrag* van *Impuls*. Het hoofdstuk over *relaties* (over vragen als: 'Alleen of samen?', 'Vreemdgaan of niet?', 'Trouwen of anders?') biedt inhoud, die bij *Impuls* in het hoofdstuk 'Discriminatie, mannen eisen de hoofdrol op' worden aangeboden.

Overigens is homoseksualiteit, een enkele bron of vermelding daargelaten, in beide methoden vrijwel geheel afwezig. Dat is jammer en niet alleen de eindtermbakkers, maar ook de auteurs verwijtbaar, want als seksualiteit en relaties worden behandeld, moet men ook daaraan de vingers durven branden.

Thema's doet wat meer aan politiek en de inrichting van het Nederlandse staatsstelsel dan *Impuls*. Eindtermen worden in beide methoden gedekt, dat wel, maar ik zou graag wat meer nadruk hebben gezien op de band tussen de burger (in spe) en de staat.

Discriminatie

Ergeniswekkend is in beide methoden de behandeling van het begrip *discriminatie*. Een begrip dat zo belangrijk is – maatschappelijk en strafrechtelijk – en waarvoor een Commissie Gelijke Behandeling in het leven is geroepen, wordt in beide methoden met de Franse slag afgedaan, met een fout resultaat bovendien. Discriminatie is ongelijke behandeling in ongunstige zin van een groep, of een individu als lid van een groep, op grond van een kenmerk van die groep dat in de gegeven situatie niet relevant is. Dat mag voor vmbo'ers best in wat toegankelijker bewoordingen worden vertaald, maar zie wat respectieve auteurs van *Impuls* en *Thema's* er van maken:

'Het is discriminatie als je onderscheid maakt tussen mensen op grond van een kenmerk dat er helemaal niet toe doet.' (*Impuls*)

Nietszeggend en onbruikbaar. Doet geslacht er toe? Ik zou zeggen van wel, maar niet in elke situatie en dat is nu juist waar het om gaat.

'(Met discriminatie) wordt bedoeld dat mensen in dezelfde situatie ongelijk worden behandeld.' (*Thema's*)

B. Schuijt (e.a.), **Thema's
Maatschappijleer 1 voor vmbo**,
Uitgeverij Essener, Wormerveer 2006
- lesboek, ISBN 90-86740-00-6,
€ 24,50
- werkboek, ISBN 90-86740-01-4,
€ 10,90

Nee, dat wordt er helemaal niet mee bedoeld en verschillende mensen worden in heel veel situaties terecht ongelijk behandeld; namelijk als zij kenmerken hebben die er in de gegeven situatie wel degelijk toe doen. Ik wens beide auteursteams vele drukken en edities van hun boek toe, maar in de eerstvolgende behoort dit in elk geval grondig te worden gecorrigeerd.

Debat

Wat voor *Impuls* spreekt, is de stimulans die het aan discussie geeft. Dat doet *Thema's* ook, maar het verschil is dat *Impuls* dat al in het lesboek doet: daar wordt tot debat opgeroepen, vergezeld van het aanbieden van discussievormen. Daar is goed over nagedacht. De praktijk leert immers dat leerlingen hun eigen werkboek als een privé-aangelegenheid beschouwen, en die van een ander hooguit als kopieerbron. Het opnemen van discussieopdrachten in een werkboek wekt bovendien de indruk dat debatteren werken is en terecht hebben de *Impuls*-auteurs gemeend dat die indruk behoort te worden vermeden. De discussieopdrachten in het *Impuls*-lesboek zijn op een wijze geformuleerd, die ertoe bijdraagt dat leerlingen zichzelf en hun medeleerlingen serieus kunnen en durven nemen. Dat is mooi en goed, want zo wordt ook bijgedragen tot de ontwikkeling van zelfvertrouwen en besef van eigenwaarde.

Theater

Voor de overige opdrachten – en dan heb ik het over de werkboeken – geldt voor beide methoden dat ze zonder meer aantrekkelijk en uitnodigend zijn geformuleerd, waarbij de vele interessante doe-opdrachten – al of niet met interactieve ICT-aspecten – opvallen.

Impuls heeft in zowel de kgt- als de bk-versie iets bijzonders in petto. Elk hoofdstuk begint met een startactiviteit en een paragrafenoverzicht. Dat is niet het bijzondere, maar wel wat volgt. Onder het kopje 'Anders leren' wordt een (groeps)opdracht met verwijzing naar het werkboek gepresenteerd. Deze kan worden gekozen in plaats van het hoofdstuk door te werken. Bij wijze van voorbeeld: in plaats van hoofdstuk 4 over discriminatie door te werken, kunnen leerlingen ook kiezen voor de volgende groepsopdracht: 'Vorm een theatergroepje, dat een stuk moet produceren over conflicten tussen jongens en meisjes, bedoeld om voor een publiek van onderbouwleerlingen te spelen'. Het werkboek en de internetpagina geven nadere aanwijzingen.

Vragen

Veel van hetgeen hierboven is geschreven geldt ook voor de onderscheiden bk-versies, waarbij hier nog maar eens wordt herhaald dat *Impuls* een apart werk- en lesboek aanbiedt en *Thema's* een combinatie in één band. Feitelijk zijn beide bk-methoden vereenvoudigde versies van de kgt-methoden, hetgeen eigenlijk voor alle bk-methoden gold en geldt. Dat is geen verwijt, en al helemaal geen verwijt aan de auteurs van *Impuls* en *Thema's*, maar toch kan worden afgevraagd of dat wel recht doet aan het verschil tussen het bk- en kgt-leertraject – overigens zonder een direct antwoord op die vraag te durven geven.

Tijdens een nascholingscursus, enkele jaren geleden, vroeg een vmbo-docent me eens of ik in enkele woorden duidelijk kon maken wat Maatschappijleer nu voor verschil uitmaakt: wat kan of weet een vmbo-leerling nu meer na Maatschappijleer te hebben gevolgd? Dat is een lastige vraag. Allerlei gratuite beweringen over mondigheid en dergelijke trachtend te vermijden, kwam ik tot het volgende antwoord: 'Iemand die Maatschappijleer heeft gehad kan de krant lezen en begrijpen wat er staat en zich daarover een mening vormen, dan wel televisieberichtgeving van het type *Journal* of *NOVA* begrijpen en een mening vormen'.

Zou ik dat als criterium voor een algemeen oordeel over *Impuls* en *Thema's* gebruiken, dan denk ik dat beide methoden daar een goede bijdrage aan leveren.

Ten slotte

Tot een antwoord op de vraag welke nu beter is, *Impuls* of *Thema's* (of *Team*), zal ik me niet laten verleiden. Daarvoor zijn de verschillen te klein. Zoals gezegd: de stimulans tot discussie en de *anders leren*-opdrachten van *Impuls* spraken mij erg aan, maar ik weet ook dat veel docenten op dat terrein, naast de methode die ze gebruiken, zelf het nodige aanbieden.

Dan zou de prijs dus de doorslag kunnen geven, maar nadat enkele uitgevers mij een heel college gaven over de vele mogelijkheden tot kortingen, durf ik mij niet aan prijsopgaven en prijsvergelijkingen te wagen. Het advies luidt derhalve: als u twijfelt en meerdere methoden aantrekkelijk acht, ga dan in onderhandeling met de uitgever. ■

Een minister kan alleen verantwoordelijk zijn voor eigen falen

Ministeriële verantwoordelijkheid of zoenoffer

WOLTER BLANKERT

De gedachte dat een minister persoonlijke consequenties moet verbinden aan misstanden waaraan hij weinig of niets heeft bijgedragen, is onzinnig. In de praktijk wordt deze regel gelukkig ook zelden toegepast, in Nederland, noch in het buitenland. In deze **beschouwing** gaat Wolter Blankert nader in op de zin en onzin van de ministeriële verantwoordelijkheid.

Op 22 november spreekt de kiezer. Vervolgens is de koningin de spin in het web bij de kabinetsformatie. Als de politici het staatshoofd zouden willen omzeilen bestaat er geen wettelijk voorschrift dat ze dat kan beletten. Kennelijk stellen de fractievoorzitters het wel op prijs dat het staatshoofd hun adviezen weegt en interpreteert. Zo dragen ze daar geen verantwoordelijkheid voor. Glimmend van trots staat aan het eind van dit proces de nieuwe ministersploeg op het paleisbordes. Gezeten voor de televisie kunnen de bejaarde ouders van de kersverse bewindslieden een traantje wegpinken. Dan nog van vreugde, maar voor hoe lang?

Verantwoordelijkheid

Het ministersbestaan is immers broos, vanwege de ministeriële verantwoordelijkheid. Er kunnen lijken uit de kast vallen, van ver voor de tijd van het aantreden, en er kun-

nen misstanden op een afgelegen buitendienst opduiken. De zittende minister is daarvoor verantwoordelijk. Hij draagt niet als persoon, maar als functionaris verantwoordelijkheid. Wat houdt dat in? De ministeriële verantwoordelijkheid betekent volgens de wet niets meer of minder dan dat de koning niet kan worden aangesproken. In zijn onschendbaarheid heeft hij het recht zich achter de dienstdoende minister te verschuilen. Een afgeleide hiervan is dat de

gangbare praktijk, de hoeksteen van onze democratie. Volgens de Grondwet benoemt en ontslaat het staatshoofd de ministers, maar in de praktijk kan een minister alleen door de Tweede Kamer worden heengezonden.

Blunders en rampen

Sinds de kabinetten-Lubbers spreekt men van de *excuscultuur*, waarin de ministers hun verantwoordelijkheid niet meer zouden nemen en de Tweede Kamer ervoor

Een minister kan alleen door de Tweede Kamer worden heengezonden

minister het voor het zeggen heeft en de koning zich niet met het beleid bemoeit. Sinds de Grondwet van 1848 en de door het parlement gewonnen strijd met koning Willem III in de jaren 1867–1868 is dat de

terugdeinst dat af te straffen. Daarbij wordt gesuggereerd dat dit in de zuivere tijden van lang geleden anders zou hebben gelegen. Een dergelijk verleden is er nooit geweest. Dat een minister zou

Illustratie: Anneke Gast.

moeten aftreden voor misstanden waaraan hij part noch deel heeft gehad, is een, door de media verzonnen, gedachtespinsel van recente tijd.

De ministeriële verantwoordelijkheid betekent dat een minister verantwoording moet afleggen, informatie moet verschaffen, ook over de door zijn voorgangers veroorzaakte misstanden. Als het parlement zo tevreden wordt gesteld, bestaat er voor de zittende minister geen reden er voor zichzelf consequenties aan te verbinden. De grootste naoorlogse ramp in Nederland was de overstroming van 1953, met bijna 2.000 doden. Het was een gevolg van het samenspannen van natuurkrachten en verwaarloosd dijkonderhoud, waarvoor meerdere malen was

gewaarschuwd. De minister van Waterstaat trad niet af, maar legde er eer in met het dichtten van de gaten ('beurzen open, dijken dicht') en het ontwerpen van het Deltaplan. Aftreden als zoenoffer werd toen kennelijk bespottelijk geacht.

Het grootste politieke debacle sinds de Vierde Engelse oorlog (1781–1784) was de Indonesische onafhankelijkheidsstrijd. Deze culmineerde in de unanieme veroordeling van Nederland door de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties in december 1948, een vernedering die weinig landen met ons delen. Het kabinet trad niet af. Vanuit het oogpunt van de parlementaire democratie geheel correct. Het parlement had immers duchtig mee geblunderd, daarbij

vaak het voortouw genomen, en kon dit het kabinet dus niet euvel duiden. Dat is het wezen van ons systeem, alleen blunders die het parlement aanrekenen tellen. De omvang ervan doet er niet toe. Het kabinet-Kok trad in 2002 af naar aanleiding van Srebrenica, een gebeurtenis van zeven jaar daarvoor, met speciale vermelding dat Nederland geen schuld trof. Een rapport gaf de doorslag, waarvan de meeste bevindingen reeds een maand na de slachtpartij bekend waren. Het leek hier om een zoenoffer te gaan vlak voor het einde van de kabinetsperiode. Met 'het nemen van ministeriële verantwoordelijkheid' had het niets te maken, hooguit was het een parodie daarop.

Principekwestie

Op mevrouw Verdonk valt best wat aan te merken, maar zij hanteert de klassieke regels van de parlementaire democratie met verve. Zij geniet het vertrouwen van het parlement tot het wordt opgezegd. D66 wilde haar kwijt. Waarom ook al weer?

Twee weken daarvoor was er naar aanleiding van Ayaan Hirsi Ali wel een principiële kwestie aan de orde geweest: kan een minister een gekozen volksvertegenwoordiger uit het parlement smijten, om welke reden dan ook? Een parlement behoort op het standpunt te staan dat dit uitgesloten is (in veel landen is dat in de wet vastgelegd). Dat deed de Tweede Kamer dan ook vrijwel unaniem, zij het op basis van kronkelredeneringen. Het principiële punt, een gekozen volksvertegenwoordiger kan door een minister nimmer van zijn

rechten worden beroofd, werd niet gesteld. Daardoor werd ons een ministerscrisis onthouden over een zaak die een plaats in de geschiedenisboeken had kunnen krijgen: in 2006 breidde de Tweede Kamer de onschendbaarheid van haar leden uit. Die kans is voorlopig verkeken.

Anders dan Rita Verdonk durfden Piet Hein Donner en Sybilla Dekker een paar maanden later de Tweede Kamer niet uit te dagen. Ook zij traden af naar aanleiding van een rapport, waarvan de belangrijkste conclusie meteen na de ramp bekend was. De eigen inbreng van de ministers bij de gesignaleerde misstanden was gering geweest. Toch werd hun aftreden algemeen toegejuicht, zij namen hun verant-

woordelijkheid. Het tegendeel was waar, zij ontweken het afleggen van verantwoording. Het had meer weg van het zoenoffer van Wim Kok, wederom kort voor de verkiezingen en eveneens naar aanleiding van een rapport en dus niet als spontane reactie op de ramp zelf.

Dit is een inbreuk op onze parlementaire democratie. Niet het parlement oordeelt en beslist, maar een commissie. Een minister legt het bijtje erbij neer, terwijl lang niet zeker is of hij het vertrouwen van het parlement heeft verspeeld. Het mee blunderen van de Tweede Kamer, die in meerderheid op het uit de grond stampen van cellen had aangedrongen, kon zo achter een rookgordijn verdwijnen.

Onzinnig

De gedachte dat een minister persoonlijke consequenties moet verbinden aan misstanden waaraan hij weinig of niets heeft bijgedragen, is onzinnig en zou regeren onmogelijk maken. Uit enig wettelijk voorschrift valt deze *regel* niet te destilleren.

'Heeft hij ervan geweten, heef hij er zelf invloed op gehad?', is steeds een wezenlijke vraag, maar een overbodige vraag als een minister er per definitie voor moet opdraaien. Boven alles staat deze opvatting haaks op de grondregel van de parlementaire democratie, dat een minister pas aftreedt als hij het vertrouwen van de Tweede Kamer verspeelt. ■

De nieuwe *StemWijzer* telt 30 stellingen over belangrijke verkiezingsthema's als openbare orde en veiligheid, financiën, integratie en inburgering.

Standpunten

Meer dan in vorige *StemWijzer* is er de mogelijkheid tot vergelijking van eigen standpunten met die van de partijen. Partijen kunnen hun standpunten kort motiveren en vanuit de *StemWijzer* kunt u direct naar de partijprogramma's.

Taalgebruik

Het taalgebruik van de nieuwe *StemWijzer* is sterk vereenvoudigd. De stellingen zijn zo veel mogelijk in begrijpelijk Nederlands geschreven, waardoor een nog bredere doelgroep de *StemWijzer* kan invullen.

www.stemwijzer.nl

De wereld aan je voeten of boven je pet

NOËLLE BEEREPOOT EN GEESKE HOVINGH

Tweetalig onderwijs is *booming*, maar welke invloed heeft Engelstalig onderwijs op de inhoud van de lessen, de discussies in de klas en het kennisniveau van de leerlingen?

In het **onderzoek** dat de studenten Noëlle Beerepoot en Geeske Hovingh in het kader van hun eerstegraads opleiding aan de Universiteit van Amsterdam voor hun vak Maatschappijleer verrichtten, wordt nader op deze vragen ingegaan.

Ondanks het feit dat tweetalig onderwijs (TTO) al in 1989 in zwang kwam, is er weinig onderzoek naar de gevolgen voor de inhoud van het onderwijs gedaan – ook niet voor Maatschappijleer. Voor de Nederlandstalige maatschappijleerlessen zijn er diverse methoden, maar een Engelstalige methode Maatschappijleer is er (nog) niet. Docenten sleutelen voor hun Engelstalige lessen zelf readers in elkaar, met bijvoorbeeld toeristisch voorlichtingsmateriaal over de Tweede Kamer en Britse sociologische artikelen in mooie bundels als *Social studies*, *Global studies* of *International studies*. Wat betekent dat voor het maatschappijleerprogramma?

Inhoud, terminologie en klassengesprek

In het onderzoek van Noëlle Beerepoot en Geeske Hovingh komen drie aspecten aan bod. Het eerste aspect heeft

betrekking op de inhoud van het vak. TTO-scholen onderstrepen hun internationale blikveld niet alleen met grensoverschrijdend taalgebruik, maar ook inhoudelijk. De vraag is hoe zich dat bij Maatschappijleer uit? Het tweede aspect is de terminologie. Voor vakken als Wiskunde, Tekenen of Gymnastiek verandert er niet veel als deze in het Engels worden aangeboden; want de meeste kernbegrippen kunnen letterlijk worden vertaald. Dat geldt niet voor Maatschappijleer, want hoe vertaal je Prinsjesdag? Het derde aspect betreft het klassengesprek. De discussie in de klas is bij Maatschappijleer een veelgebruikte werkvorm en vraagt veel van de verbale vaardigheid van leerling en docent. Buiten voornoemde aspecten is ook gekeken naar de TTO-docent en de TTO-leerling. Hoe gaat de docent om met de omschakeling naar Engelstalig onderwijs? Welke hobbels komt hij

tegen en welke rol speelt de organisatie van de school daarin? Ook *de* TTO-leerling ging onder de loep. Zo werden de verschillen met *gewone* leerlingen en de eventuele gevolgen van die verschillen voor het functioneren van de klas onderzocht. Ten behoeve van dit onderzoeksdeel is een online-enquête onder TTO-leraren gehouden en zijn vijf diepte-interviews van TTO-maatschappijleerdocenten afgenomen.

Leerling

De TTO-leerling is veelal afkomstig uit de sociaaleconomische midden- en bovenklassen. 'Tweetalig onderwijs is een beetje elitair. Voor zover ze een allochtone achtergrond hebben, vallen de ouders duidelijk niet onder de categorie *analfabeet* en *werkloos*', vatte de rector van het Amsterdamse Berlage Lyceum het samen. Tweetalig onderwijs fungeert, bedoeld of

onbedoeld, als selectiecriteria door strengere intellectuele toelatingseisen en een hogere financiële bijdrage van de ouders. Dat werkt *verwitting* van (het tweetalig deel van) de school in de hand. Sommige geïnterviewde docenten zijn van mening dat de leerlingen zich, mede door die selectie, anders gedragen: 'Het type leerling is anders: slimmer, maar emotioneel achtergebleven', aldus een geïnterviewde. Anderen zagen geen sociale verschillen tussen TTO- en niet-TTO-klassen.

Tweetalig onderwijs werkt verwitting in de hand

Docent

Maatschappijleer is een praatvak. Beheersing van de taal als *tool*, is dus een vereiste om Maatschappijleer te kunnen doceren. 'Als je Engels niet toereikend is maken ze je genadeloos af', zegt een docente uit Ede. Snelheid blijkt een probleem tijdens het lesgeven. 'In het Engels heb ik minder voorbeelden paraat, die ik zo uit de mouw kan schudden. Ik moet me dus heel goed op een les voorbereiden. Improviseren met voorbeelden is lastiger', aldus een docent uit Nieuwegein, die echter ook met een verrassend voordeel van dit nadeel komt: 'Door mijn eigen handicap in het Engels merk ik, dat ik de leerlingen veel meer aan het woord laat. Ik zie hoe goed dat kan werken'.

Internationaal en vergelijkend

Maatschappijleer wordt in Engelstalige klassen duidelijk meer internationaal en vergelijkend van aard. Een Engelstalig programma werkte voor veel van de geïnter-

viewden als een stimulans voor het opschudden van het eigen oude vertrouwde programma, getuige de volgende interviewcitaten:

'Het past binnen tweetalig onderwijs dat je buiten de grenzen kijkt'

'Maatschappijleer binnen tweetalig onderwijs is internationaler en wordt in een vergelijkender context geplaatst'

'Bij Politieke Besluitvorming in het Engels kun je gemakkelijker een vergelijking tussen verschillende politieke stelsels maken. Daar komt dus weer die internationale component naar voren.'

Het slaan van bruggen blijkt in tweetalig onderwijs eenvoudiger en het gebruik van het Engels – de *lingua franca* – geeft docenten en leerlingen toegang tot een zee van nieuwe informatiebronnen.

De internationale invalshoek brengt niet alleen maar rozengeur en maneschijn. 'Tweetalig onderwijs maakt Maatschappijleer breder, maar het verandert het vak Maatschappijleer ook. Het is minder gericht op de Nederlandse maatschappij', vat een van de geïnterviewden samen. 'Het dilemma van Maatschappijleer in het Engels is dat er enerzijds de kennis over de eigen samenleving moet zijn, maar anderzijds de kennis ten aanzien van de internationale component', zegt een andere docent.

Terminologie

Maatschappijleer beoogt dat leerling informatie uit de massamedia over de Nederlandse samenleving begrijpt en kan plaatsen. Over de problematiek rondom het vocabulaire zegt een docent: 'Als je misdrijven, misdaden, kleine criminaliteit en dergelijke in het

Woordenlijstje

allochtoon

allochtoon – member of an ethnic minority

gedogen

gedogen – tolerate

noodweer

self defence

Officier van Justitie

Public prosecutor

omroepbestel

broadcasting system

Prinsjesdag

Prinsjesdag – State of the Union

rechtsstaat

rule of law – constitutional state

referentiekader

frame of reference

Staatscourant

Staatscourant – gazette

Tweede Kamer

Lower House – Second Chamber – National Parliament – House of Representatives

verzuiling

verzuiling – pillarisation

Engels uitlegt, dan moet je er niet op rekenen dat ze die dan ook nog in het Nederlands kunnen onderscheiden'. Alle geïnterviewden waren het er over eens dat van nieuwe begrippen niet alleen de Engelse term maar ook de Nederlandse moest worden gekend – woordenlijstjes dus. Een eenduidige woordenlijst voor Maatschappijleer bestaat echter (nog) niet. Ook daar moeten individuele docenten steeds zelf het wiel uitvinden. Toch is terminologie niet een groot probleem, zeggen docenten, zeker

niet op het vwo: 'Vwo'ers pikken de Nederlandse termen wel op uit de krant'. Voor havisten ligt dat iets anders: 'Zij brengen de krant wellicht rond, maar lezen hem niet, in elk geval minder', aldus een van de geïnterviewden. Op een ander punt (discussie) scoorden de havisten echter weer beter dan de vwo'ers. Volgens sommige docenten hebben havo-leerlingen minder gêne dan vwo'ers: 'Dat is een winstpunt bij een *praatvak* als Maatschappijleer, maar het ontbreekt nog wel eens aan diepgang'.

Accentverschuivingen

Het opzetten van een TTO-afdeling kan voor een frisse wind zorgen. Inhoudelijk leidt het bij Maatschappijleer tot accentverschuivingen. De noodzaak om bij een TTO-aanpak over de dijken heen te kijken zien de maatschappijleerdocenten als een welkome verrijking. De zoektocht naar nieuw materiaal zette veel docenten aan tot een internationaler programma in een vergelijkender context. De nadelen van tweetalig onderwijs – zoals minder kennisaanbod over de Nederlandse situatie, onduidelijkheid over begrippen of minder discussies in de klas – worden door alle geïnterviewden en respondenten ondergeschikt geacht aan de verrijking die tweetalig onderwijs het programma van Maatschappijleer heeft gebracht. ■

Noëlle Beerepoot en Geeske Hovingh volgen aan de Universiteit van Amsterdam de opleiding tot eerstegraads docent Maatschappijleer.

Het nieuwe conservatisme

Jaren geleden had ik voor dit blad een interview met de pas aangetreden VVD-fractievoorzitter Frits Bolkestein. Vanachter zijn bureau, met een

half oog op zijn papieren, gaf hij braaf antwoord op de hem kennelijk weinig boeiende vragen. Ik moet toegeven, mijn start was al niet indrukwekkend geweest. Het bandje dat ik had willen laten meelopen bleek, na een hoop nerveus gestuntel mijnerzijds, tegen opnemen beveiligd te zijn. Terwijl zijn persdame in de belendende kamer naar een ander bandje zocht, op zich een vriendelijke geste, boog Bolkestein zich geërgerd terug over zijn werk, mijn aanwezigheid straal negerend. Na het gesprek, toen ik het bandje al had stilgezet, nam hij op soevereine manier wraak op mijn tijdsbeslag.

'Dat vak van u, is dat eigenlijk wel objectief?'

'Ik dacht het wel, we doen ons best...'

'De zoon van een vriend van mij kreeg een onvoldoende toen hij ervoor uitkwam VVD'er te zijn!'

In september van dit jaar stelde VVD-onderwijswoordvoerder Eric Balemans vragen aan de minister over de objectiviteit van de schoolboeken voor Maatschappijleer, Geschiedenis en Aardrijkskunde. Aanleiding was een reportage in *HP/De Tijd* over de hardnekkige politieke correctheid van deze vakken, dwars tegen de politieke en maatschappelijke trend van de laatste jaren in. Met name Maatschappijleer kwam er uit als het laatste bolwerk van de vanzelfsprekende linksigheid. De minister zal er niet veel tegen kunnen doen. Maatschappijleer is nooit als objectief vak bedoeld, integendeel. Het was en is een vormingsvak. Er zijn, ook van hogerhand, van het begin af aan normatieve eisen aan gesteld. Het vak moet steeds de progressieve politieke agenda volgen. Indoctrineren mag het niet heten, want het gaat om lovenswaardige zaken als mondigheid, emancipatie, antiracisme, tolerantie, ontwikkelingshulp, antiglobalisering, multiculturalisme. Daar kan toch geen zinnig mens bezwaar tegen hebben?

Of toch wel? Want waarom lukt het Maatschappijleer niet de laatste politieke omslag mee te maken?

Grom

Vmbo wil leergebieden

LIEKE MEIJS

Kiezen scholen in het voortgezet onderwijs voor leergebieden, vakken, werkplekken of gewone klaslokalen? Het vmbo wil naar leergebieden toe.

In deze **inventarisatie** belicht

Lieke Meijs de toekomst-

plannen, het materiaal,

de voor- en nadelen en

de bijdrage van

Maatschappijleer.

Met ingang van augustus 2006 is de nieuwe wet- en regelgeving voor de onderbouw van het voortgezet onderwijs, met daarin 58 globale kerndoelen, in werking getreden. Sinds het advies van de Taakgroep Vernieuwing Basisvorming van juni 2004 buigen scholen zich echter over de mogelijkheden die de ruimere wetgeving hen voor de inrichting van de onderbouw van het voortgezet onderwijs biedt. Scholen zullen antwoord moeten vinden op de vragen: 'Waar gaan we als school voor kiezen: leergebieden of vakken, leerwerkplekken of gewone klaslokalen?' en 'Hoe richten we Mens & Maatschappij in?'.

Leergebieden

Uit de *Monitor van Onderbouw Voortgezet Onderwijs* van maart 2006 blijkt dat het overgrote deel van de scholen (ongeveer 85 procent) op dit moment met een vakkenstructuur werkt (meestal in klaslokalen en met werkplekken *op de gang*), 10 procent van de scholen binnen een scenario-2-opzet werkt (dat wil zeggen: een opzet met projectweken binnen het schooljaar of met vaste projecturen in de week), 3 procent met leergebieden werkt en 2 procent een scenario-4-opzet heeft (zij werken aan de hand van prestaties of competentiegericht onderwijs).

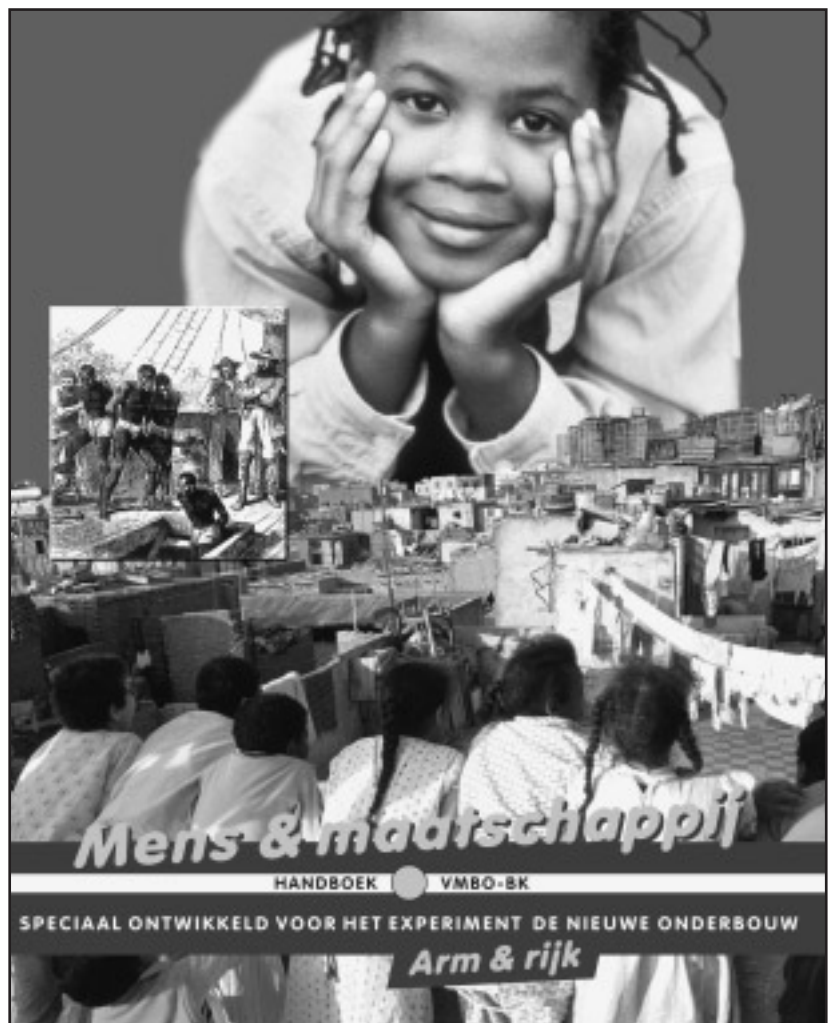
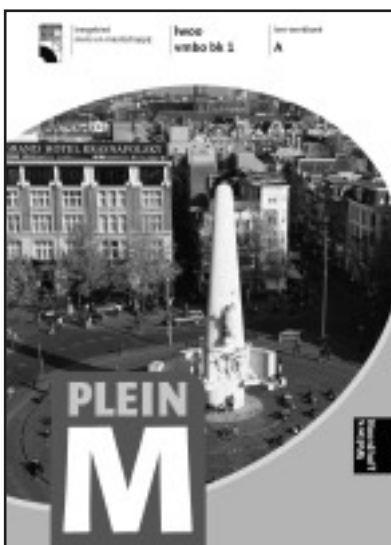
Wanneer naar de toekomstplannen

van de scholen wordt gekeken, dan zegt maar 5 procent van de scholen over circa vijf jaar nog een vakkenstructuur te hebben – en onder die 5 procent zit geen enkele vmbo-school – en 35 procent zegt het onderwijs in de onderbouw in projecten en vakken te hebben ingericht. Vooral vmbo-scholen kiezen voor leergebieden: een vorm van vakkenintegratie waarbij van vijftien vakken tot vijf à zeven leergebieden wordt ingedikt. De meeste scholen, zo laat de *Monitor van Onderbouw Voortgezet Onderwijs* zien, vernieuwen in kleine voorzichtige stappen en beproeven in pilotprojecten eerst hoe de veranderingen bevalen.

Nieuw materiaal

Hoewel op sommige scholen docenten zelf nieuw lesmateriaal voor Mens & Maatschappij ontwikkelen, is er inmiddels ook een redelijk aanbod van de uitgevers. Naast hele onderbouwmethoden voor het leergebied Mens & Maatschappij worden ook enkele experimentele modules en projectboekjes, als aanvulling op de bestaande methoden, aangeboden. Voor het vmbo is het meeste materiaal beschikbaar.

De nieuwe leermethoden voor het leergebied Mens & Maatschappij zijn van Wolters Noordhoff (*Plein M*), Nijgh Versluys (*Mega*) en van EPN (*Expeditiereeks M&M*), die allemaal voor het niveau basis- en kaderberoepsgerichte leerweg zijn bedoeld. Het zijn leer/werkboeken waarbij leerlingen aan verschillende thema's uit het leergebied werken. Die thema's variëren van *Klimaten*, *Wereldoorlogen*, *Arm en rijk*, *De Gouden Eeuw*, tot *Polen in de Europese Unie* en *Mijn eigen omgeving*. Heeft een uitgever ervoor gekozen om ook Economie en Levensbeschouwing bij het leergebied te betrekken dan komen er thema's bij als *Geld* en *Samen leven*. Scholen die voor de afzonderlijke

vakken kiezen, maar daarnaast ook met projecten willen werken, kunnen een keuze uit aanvullende projectenkaternen maken: de projectenreeks van Malmberg (die ook een havo/vwo-versie aanbiedt), de projecten *Gamma* van ThiemeMeulenhoff (inclusief een havo/vwo-versie) en projecten die van de internetpagina van Thieme Meulenhoff (www.projecten-online.nl) zijn te downloaden. Onderbouw-VO heeft uitgevers experimentele leermiddelen laten ontwerpen, meestal voor een of twee thema's die voor een pilotproject zijn te gebruiken of waarmee in combinatie met andere lesopzetten kan worden geëxperimenteerd. In dit kader heeft Malmberg een katern *Arm en rijk*

(vmbo-bk) ontworpen, heeft het Ontwikkelcentrum *Europa en Arm en rijk* (vmbo-bk en havo/vwo) ontwikkeld, biedt NijghVersluys *Woonplaats/marktplaats* (2-vmbo-bk en -kgt) aan en heeft ThiemeMeulenhoff *De stad en jouw wereld* (vmbo-kgt en havo) opgezet. Veel van dit lesmateriaal heeft een herkenbare aardrijkskunde- en geschiedenisinhoud.

Voor- en nadelen

Het voordeel van geïntegreerd leergebiedmateriaal is dat leerlingen een en hetzelfde thema krijgen met informatie vanuit Aardrijkskunde en

Geschiedenis en soms ook nog vanuit andere vakken. Zo laat het thema *Arm en rijk* vanuit de historische invalshoek zien in welke tijdvak kolonisatie plaatsvond en vanuit de geografische invalshoek waar die gebieden liggen, welke inkomstenbronnen ze hebben en hoe de wereldhandel eruit ziet. Sommige docenten vinden dat er ook nadelen aan deze opzet kleven: leerlingen leren mogelijk te fragmentarisch de aardrijkskundige werkwijze en de chronologie van geschiedenis. Een oplossing voor dit probleem zocht ThiemeMeulenhoff in de

uitgave van een basiskatern (naslagwerk) naast de themaboekjes. In dit katern kunnen leerlingen op alle tien de tijdvakken en de basiskennis van het vak Aardrijkskunde terugvallen. Docenten die vooral met andere didactische werkvormen willen oefenen, kunnen voor de experimentele leermiddelen van Onderbouw-VO kiezen. Hierbij wordt veel gebruik gemaakt van ICT: leerlingen kunnen fragmenten beluisteren, filmpjes bekijken en hele projecten op de computer uitwerken.

Weinig maatschappijleer

Het is jammer dat er weinig maatschappijleerinhouden in deze methoden zijn terug te vinden. Enerzijds is dit begrijpelijk omdat het vak Maatschappijleer pas in de bovenbouw verplicht is, anderzijds is het toch ook een gemiste kans. Als bij het thema *VOC en de slavernij* het begrip *discriminatie* wordt besproken, ontbreekt een uitleg aan de hand van de begrippen *vooroordelen* en *stereotypering*. Nu wordt meteen de sprong gemaakt naar pesten als een vorm van discriminatie. Ervaringen uit maatschappijleerlessen leren dat het enige uitleg en oefening kost om leerlingen inzicht te verschaffen in kwesties waarbij het draait om de vraag of er al dan niet sprake van discriminatie is. Ook voor een thema als *Ontwikkelingssamenwerking*, een maatschappijleerthema, zou in de onderbouw, bij *Arm en rijk*, een mooie basis kunnen worden gelegd – maar dan moet dat daar wel mede op worden afgestemd. Voorlopig zullen het de maatschappijleerdocenten zelf moeten zijn die dergelijke leemten invullen, als en zodra ze bij lesactiviteiten in het kader van het leergebied Mens &

Aardappelen en uien

(Multatuli)

RADBOUD BURGSMMA

Al een tijdje worstelt Radboud Burgsma met zichzelf over de vragen van het hoe en waarom van toetsen en de heersende cijfercultuur. Is alles te vangen in een cijfer? Wat zegt een 7 voor Maatschappijleer over de leerling? Is die 7 even waardevol als de 7 op een andere school?

In deze **beschouwing** gaat Burgsma op zoek naar de antwoorden.

Ik zie per week ongeveer 300 leerlingen en de directie eist dat ik per periode ten minste drie cijfers aanlever waarop een oordeel over het niveau van de leerling kan worden gebaseerd. Het grote aantal leerlingen noopt mij tot schipperen om niet in tijdnood en gebrek aan een sociaal leven te stranden. Oké, we kennen de opslagfactor van 0,8, maar wees eerlijk, daarmee red je het niet. Ik geef toe dat ik toetsen maak die af en toe meer reproductief, productief en evaluatief dan uitdagend van aard zijn. Ik heb een handig programma dat een wereld aan meerkeuze- en open vragen vanuit verschillende thema's en rubrieken genereert; handig wanneer snel een toets in elkaar moet worden gezet. Meerkeuzevragen kunnen lekker snel worden nagekeken. Ik merk dat enkele leerlingen gaandeweg het jaar doorkrijgen dat wat in de les wordt behandeld, en kennelijk dus extra belangrijk is,

meestal wel zijn weg naar een toets vindt. Dat vergemakkelijkt het selectief leren en het halen van een voldoende. Helaas zijn niet alle leerlingen zo helder en zijn er nog steeds onvoldoenden te betreuren.

Geneuzel

Wanneer dan eindelijk na veel nakijkwerk genoeg cijfers zijn geproduceerd, wordt er in eindeloze rapportbesprekingen over gesproken. De ergste vergaderingen zijn die over de bevordering. 'Hij heeft wel het gemiddelde maar...', 'Het is zo sneu als zij niet door kan in het vwo.', 'Ze heeft een keiharde 5,44, en daar kan ik echt niets aan veranderen.', 'Als we X een kans geven, dan moet Y ook een kans krijgen.', 'Bij mij heeft hij een toets gemist, dus staat er een 1.'. Veel geneuzel over allerlei kwaliteiten, attitudes en *onkonden* van de leerling in behandeling. Ja, dat zal ze leren. De vraag is echter hoe die cijfers tot stand

zijn gekomen, wat er is getoetst en hoe dat is getoetst? Wordt er allemaal wel over hetzelfde gepraat? Praten in cijfers suggereert dat wel, maar we weten eigenlijk best dat achter de ene 7 heel wat anders schuil kan gaan dan achter de andere.

Eigenlijk laten we ons bij zwaarwegende beslissingen voornamelijk door intuïtie en veronderstelde mensenkennis – dat wil zeggen: leerlingenkennis – leiden, maar hoe vaak wordt een dergelijke vergadering niet verlaten met het gevoel van: 'Komt dit wel goed?' of 'Hoe leggen we dit aan die leerling en, vooral, de ouders uit?'.

Onverkwikkelijke sfeer

Wanneer ik een toets maak heb ik alle vrijheid in termen van wat ik vraag en hoe ik dat vraag. Harde en niet altijd even gegronde kritiek van onderbouw naar bovenbouw en vice versa leidt al jaren tot een

geïrriteerde werksfeer op scholen: 'Zij van de bovenbouw hebben de verkeerde didactiek en kijken niet echt naar de leerling' en 'Zij van de onderbouw hebben de leerlingen niet eens de vereiste basisstof aangeboden, de leerlingen kunnen nog helemaal niks.'. Deze onverkwikkelijke sfeer is voor niemand productief en werkt eerder zelfs vertragend.

Wat ontbreekt zijn duidelijke determinatiecriteria binnen vakken en leergebieden. Aan de vrijblijvende en vage determinatie van nu moet een einde komen. Dat eist duidelijke antwoorden op vragen als: 'Wat is de *bewijslast*?', 'Hoe is het advies onderbouwd?', 'Welke criteria hanteert de sectie?' en 'Hoe consequent worden die doorgevoerd?'. Behalve de vakdocent hebben ook ouders, leerlingen en docenten op dit gebied behoefte aan duidelijkheid. Het is voor leerlingen belangrijk om te weten hoe en waarom ze in een leerweg (vmbo-bkgt, havo, of vwo) zijn terechtgekomen. Overigens ben ik voor de leerwegen, maar niet voor de beperkingen waaraan de leerling daarbinnen onderhevig is. Eenmaal gekwalificeerd en gedetermineerd als vmbo-t-leerling blijft een leerling dat totdat hij met een diploma de school verlaat en de overstap naar de havo maakt... terwijl een 8 voor Maatschappijleer op vmbo-t-niveau best een examencijfer 7 op havo-niveau kan zijn.

Bewijslast

Scholen, en daarmee de docent, beloven aan ouders er alles aan te zullen doen om talenten van leerlingen te ontwikkelen en ze goed op hun weg naar volwassenheid

Illustratie: Joliet Leenhouts

te coachen. Het spreekt dan ook vanzelf dat determineren binnen de school zorgvuldig moet gebeuren. Geen enkel talent mag verborgen blijven. Om tot een zinvol advies voor de schoolloopbaan van leerlingen te komen, is het belangrijk aandacht aan de bewijslast te schenken. De rol die een vaksectie daarbij op zich behoort te nemen is de waarborg van een doorgaande leerlijn voor het specifieke vakgebied en de daarmee samenhangende formulering van zinvolle determinanten, die thans ontbreken. Het is toch niet zo moeilijk om de leerstofelementen te selecteren die voor een zinvolle determinatie belangrijk zijn? Op basis van zulke determinanten zou ik een kwalitatieve toets kunnen maken, die recht doet aan de inhoud van mijn vak en

tevens een goede peiling van het ontwikkelingsniveau van de leerling is. Zo kan een reeks van toetsen worden gemaakt waarbij wordt gemeten hoe goed de leerling is in onthouden, begrijpen, integreren, toepassen, reflecteren, probleemoplossend handelen en plannen, en waarbij ook iets wordt gezegd over werkhouding, doorzettingsvermogen, vermogen tot samenwerking, keuzen maken, productiviteit, verzorging van het werk, belangstelling en sociale vaardigheden.

Of laat ik me nu meeslepen door enthousiasme? Misschien wel. Voor morgen staat een toets op het programma, zie ik. Ik geloof dat ik voor deze keer toch nog maar even een rijtje meerkeuzevragen uitdraai. ■

Sinds de invoering van de Tweede Fase wordt van maatschappijleerdocenten verwacht dat zij leerlingen bij het *leren leren* begeleiden. Leerlingen moeten later immers zelf nieuwe kennis kunnen vergaren. Met de opdrachten uit het boek *Actief denken met Maatschappijleer* kunnen leerlingen hun denk- en leervaardigheden verbeteren. In dit nummer van *Maatschappij & Politiek* geen concrete opdracht, maar een bespreking van de werkvormen uit voornoemd boek.

Goed leren nadenken over de stof *en* de eigen aanpak vereist een ander soort lesgeven. De acht gebruikte werkvormen in *Actief denken met Maatschappijleer* sluiten daarbij aan. Leerlingen gaan zelfstandig met uiteenlopende opdrachten aan de slag. Voor de docent is een belangrijke rol in de evaluatie weggelegd. Aan de hand van observaties wordt bij de nabespreking op het leerproces gereflecteerd, zodat zowel leerling als docent daar goed zicht op krijgen.

Taboe en Schiphol

De opdrachten zijn op A4-formaat gedrukt en kunnen gemakkelijk worden gekopieerd. Een uitgebreide beschrijving van werkvorm en aanpak gaat aan elke opdracht vooraf. De opdrachten zijn complex en vaak zijn op vragen meerdere antwoorden mogelijk. Leerlingen worden daardoor tot nadenken aangespoord, maar zullen daar waarschijnlijk wel aan moeten wennen. Het overgrote deel van de opdrachten is geschikt voor havo en vwo. Het vmbo komt er met vier opdrachten bekaaid af. Jammer, want ook in het vmbo zouden deze werkvormen van waarde kunnen zijn. Opvallend is dat juist onder de werkvormen waarbij een beroep op creativiteit en verbeeldingskracht wordt gedaan *geen* vmbo-opdrachten zitten.

Erg gecharmeerd ben ik van de werkvorm *Taboe*, dat doet denken aan het spelletje *Het verboden woord*. De opdrachten hierbij zijn gebaseerd op begrippen uit de thema's Massamedia, Mens & Werk en Multiculturele samenleving. Leerlingen moeten aan hun groepsgenoten een begrip uitleggen. Bij deze uitleg zijn bepaalde woorden taboe (zie kader op pagina 22), zodat leerlingen worden gedwongen in andere, eigen woorden tot een uitleg te komen. Het spelelement hierbij werkt zeker motiverend.

Ook de opdrachten bij de werkvorm *Simulatie* spreken tot de verbeelding. Bij de simulatie *Krijgt Schiphol een zesde baan?*, krijgt het *leren leren* zijn beslag in een hoorzitting. Leerlingen worden in groepen betrokkenen verdeeld en verdiepen zich in hun belang en dat van anderen en moeten dit goed beargumenteren. Tijdens de hoorzitting proberen leerlingen elkaar van hun standpunten te overtuigen. Na afloop van deze hoorzitting neemt de gemeenteraad een besluit over de aanleg van de zesde baan. De gemeenteraadsvergadering is echter buiten de simulatie gelaten. Dat is jammer: er zou ook voor kunnen worden gekozen om ook deze vergadering, inclusief besluitvorming, te simuleren.

Thérèse Carpay, Hanno Krijgsman, Lieke Meijs, Willem Norbruis, Robbie Ribbink & Jan Verblakt, **Actief denken met Maatschappijleer**, Uitgeverij Essener, Wormerveer 2006, ISBN 90-71914-00-3, 159 pagina's), prijs: € 25 (voor gebruikers van een Essener-methode € 17,50)

Inspanning

Actief denken met Maatschappijleer biedt een flink aantal pittige opdrachten. Havo- en vwo-docenten kunnen er zeker hun voordeel mee doen. Leerlingen zullen zich bij alle opdrachten flink moeten inspannen en de nodige voorkennis moeten aanspreken, waarmee ook is gezegd dat deze hersengymnastiek niet voor beginners is.

Een dergelijk werkvormen/opdrachtenboek is er ook voor de vakken Geschiedenis, Aardrijkskunde en Economie. Dat is mooi, want als ook die vakken daarvan gebruikmaken raken leerlingen eerder vertrouwd met leren en *leren leren* en ervaren zij wellicht dat dat geen vakgebonden activiteiten zijn.

Matthijs van Waveren

Multiculturele samenleving

Context

Domein

Multiculturele samenleving.

Niveau

Havo.

Voorkennis

Deze werkvorm kunt u het beste toepassen aan het einde van de behandeling van het thema Multiculturele samenleving, omdat veel taboewoorden begrippen uit het thema zijn.

Nabespreking

We geven hieronder voorbeelden van antwoordmogelijkheden voor de begrippen *cultuur* en *integratie*.

Cultuur: Mensen die met elkaar samenleven hebben dezelfde ideeën over wat goed en slecht is, wat wel of niet 'hoort' en ze hebben samen een geschiedenis. Dit noem je... (Strategie: het gebruik van voorbeelden).

Integratie: Ik vind dat dit in Nederland helemaal niet goed gaat, Turken en Nederlanders gaan helemaal niet met elkaar om (Strategie: gebruik van een waardeoordeel en een voorbeeld).

(Bron: *Actief denken met Maatschappijleer*, Essener, 2006)

Lesmateriaal

<p>Cultureel universalisme</p> <ul style="list-style-type: none"> - normaal - algemeen geldend - cultuur - mensenrechten - gelijk(heid) - uitgangspunt 	<p>Socialisatie</p> <ul style="list-style-type: none"> - cultuur - overdracht - overnemen - ouders - nadoen - eigen maken
<p>Racisme</p> <ul style="list-style-type: none"> - discriminatie - ras - huidskleur - ongelijk(heid) - anders zijn - zwarten 	<p>Norm</p> <ul style="list-style-type: none"> - gedragsregel - voldoen - regel - waarden - cultuur - samenleving
<p>Vooroordeel</p> <ul style="list-style-type: none"> - allochtonen - generalisatie - ongenuanceerd - onbekend - vreemd - buitenlander 	<p>Waarde</p> <ul style="list-style-type: none"> - opvatting - cultuur - belangrijk - persoonlijk - samenleving - verschil(lend)
<p>Migratie</p> <ul style="list-style-type: none"> - verhuizen - trekken - reizen - land - asielzoekers - buitenlanders 	<p>Culturele minderheid</p> <ul style="list-style-type: none"> - weinig - buitenlander - allochtoon - groep - arm - positie
<p>Cultuur</p> <ul style="list-style-type: none"> - gewoontes - gebruiken - normen - waarden - opvattingen - groep 	<p>Integratie</p> <ul style="list-style-type: none"> - samenvoegen - minderheden - spreiding - allochtonen - buitenlanders - aanpassen

(Bron: Actief denken met Maatschappijleer, Essener, 2006)

Belangrijk en saai

COEN GELINCK

De kloof tussen de burger en de politiek lijkt een verschijnsel van alle tijden. Er wordt veel aan gedaan om deze kloof te overbruggen. Ook jongeren worden gestimuleerd om zich meer bij de politiek betrokken te voelen, maar is dat wel mogelijk en op welke wijze zou dat dan moeten gebeuren?

Is het mogelijk om politiek van een populair sausje te voorzien, opdat meer jongeren zich voor politiek gaan interesseren? Deze vraag staat centraal in het proefschrift van Chris Aalberts. Het antwoord op deze vraag is niet alleen interessant voor de makers van het BNN-programma *Lijst Nul* en voor de mensen achter *Coolpolitics*, maar ook voor docenten Maatschappijleer. Als popularisering ertoe leidt dat leerlingen meer belangstelling voor *de politiek* krijgen, ligt het immers voor de hand om onze leerlingen bijvoorbeeld via een *rap*, iets over politiek bij te brengen. Een andere conclusie zou kunnen zijn dat populaire televisieprogramma's het werk van maatschappijleerdocenten wel kunnen overnemen. Het onderzoek laat echter zien dat er, ook volgens de jongeren zelf, geen afscheid van de docent Maatschappijleer kan worden genomen.

Uitgangspunt en methode

Aalberts is van mening dat onderzoek over jongeren en politiek vaak uitgaat van een norm over geïnformeerd burgerschap: de jongeren moeten politiek geïnteresseerd zijn, over gedetailleerde kennis over politiek beschikken, vertrouwen in politiek hebben *en* politiek participeren. Volgens Aalberts is deze norm niet reëel. Er is immers te veel informatie over politiek en lang niet alle informatie is relevant voor jongeren. Waarom wordt daarom van hen verwacht dat ze zich als geïnformeerd burger gaan gedragen? Volgens Aalberts moeten jongeren eerder als '*monitorial citizens*' in de dop worden gezien. Een *monitorial citizen* vangt uit de politiek signalen op over eventuele bedreigingen en kan die in politiek handelen omzetten. Deze burger hoeft dus niet politiek actief of geïnformeerd te zijn, als hij maar oplettend is.

Aalberts gaat ervan uit dat die oplettende burger politieke signalen moet kunnen opvangen. Hij onderzoekt daarom of jongeren die signalen inderdaad ontvangen, hoe ze over politiek oordelen, en of ze in staat zijn politiek actief te worden als uit de signalen blijkt dat hun belangen worden bedreigd.

De centrale vraag in het boek is: 'Neemt deze politieke sensitiviteit van jongeren toe door vormen van gepopulariseerde politiek?'. Aalberts heeft in focus-

Chris Aalberts, **Aantrekkelijke politiek?**, Een onderzoek naar jongeren en popularisering van politiek, Uitgeverij Het Spinhuis, Amsterdam 2006, ISBN 90-5589-266-1, 256 pagina's, prijs: € 22,50

groepen en via diepte-interviews met jongeren over politiek gesproken. Daarbij werd een aantal voorbeelden van gepopulariseerde politiek besproken, zoals *Lijst Nul*, een politieke houseparty van GroenLinks, de videoclip *Kutmarokkanen??!* van Raymzter en de comedyserie *Gemeentebelangen*.

Kritiek

De gesprekken in de focusgroepen en de interviews – en de conclusies die Aalberts eraan verbindt – zijn voor iedere docent Maatschappijleer interessant, maar er kunnen ook twee kritiekpuntjes op het boek worden genoemd.

Zo schrijft Aalberts dat Geschiedenis en Maatschappijleer keuzevakken zijn. Hij concludeert dit uit de examenprogramma's van 2004. Daarbij ziet hij echter de positie van het verplichte vak Maatschappijleer in de bovenbouw en het vak Geschiedenis in de onderbouw over het hoofd.

Daarnaast praat de onderzoeker met jongeren over de comedyserie *Gemeentebelangen*. Voorzover ik me deze comedyserie goed herinner was die nogal truttig van aard. Vandaar misschien dat de jongeren een dergelijke popularisering van politiek afwijzen... en misschien vinden jongeren *Lijst Nul* wel net zo truttig?

Wat jongeren niet willen

De meeste jongeren in het onderzoek vinden popularisering van de politiek maar niks. Zij denken dat anderen – zelf worden ze natuurlijk niet door de populaire cultuur beïnvloed – zomaar meningen overnemen als de politiek populair wordt gebracht... en dat terwijl die *andere* jongeren juist aan een onderbouwde mening zouden moeten werken. Dat is één van de redenen dat politiek op een traditionele manier moet worden gebracht. Alleen op die manier wordt er immers voor gezorgd dat ook de andere jongeren iets leren. Met name jongeren die niet politiek actief zijn zeggen dat politiek zowel belangrijk als saai is. Ze hanteren deze frames om gepopulariseerde politiek af te keuren: politiek is *te belangrijk* om er amusement van te maken, maar het is tevens ook *te saai* om er amusement van te maken.

Wat dan?

Eenzijds vinden jongeren dat zij een minimale betrokkenheid bij politiek moeten hebben (politiek is belangrijk), anderzijds maken ze niet graag de indruk *te* betrokken te zijn (politiek is immers saai). De minimumeisen van veel jongeren zijn dan ook tegelijkertijd hun maximeisen, zo schrijft Aalberts. Politiek moet dus inhoudelijk zijn en niet simpeler worden voorgesteld dan het is, maar het is tevens een bezwaar dat die inhoudelijkheid de politiek zo saai maakt. De politici bevinden zich dan ook op een evenwichtsbalk. Voor docenten is volgens veel jongeren zeker een rol weggelegd. Politiek is serieus en moet dus ook serieus worden behandeld en waar kunnen onderwerpen beter serieus worden behandeld dan op school? Chris Aalberts vindt dat er meer onderzoek nodig is naar de manier waarop leerlingen bij Geschiedenis en Maatschappijleer politieke signalen ontvangen. Hoe verloopt politieke vorming op school en hoe kijken de leerlingen daar tegenaan? Die oproep kan ik alleen maar ondersteunen. ■

Land in verwarring

GERARD VAN ROSSUM

De wereld vloog vijf jaar geleden letterlijk in een klap de eenentwintigste eeuw binnen en dat is ook in ons land, zacht gezegd, niet zonder gevolgen gebleven. Twee boeken met artikelen over die gevolgen hebben de afgelopen weken, om verschillende redenen, nogal de aandacht getrokken. Beide uitgaven beogen een neutraal overzicht te geven, maar de auteurs hebben moeten ervaren dat, ook al lijkt de rust op het multiculturele front enigszins teruggekeerd, met name de Fortuynisten en de vrienden van Theo van Gogh nog lang niet aan objectief terugblikken toe zijn.

Ian Buruma, **Dood van een gezonde roker** (vertaald door Henk Schreuder), Uitgeverij Atlas, Amsterdam/Antwerpen 2006, 224 pagina's, ISBN 90-4501-255-3, prijs € 18

Schrijver en journalist Ian Buruma, een Nederlander die al zijn hele beroepsleven in het buitenland woont en werkt, bundelde onder de titel *De dood van een gezonde roker* een serie, oorspronkelijk voor Angelsaksische media geschreven artikelen over het Nederland van Pim Fortuyn, Theo van Gogh en Mohammed B.

Naast de overeenkomst in aanpak – het aan het woord laten van betrokkenen als opiniemakers, politici, allochtonen en autochtonen – is er nog een reden waarom de reportages van *Vrij Nederland*-journalisten Margalith Kleywegt en Max van Weezel, gebundeld onder de titel *Land van haat en tijd*, hier samen met Buruma's boek worden besproken: hun bekommernis om het Nederlandbeeld.

Nederland als cliché

Beide boeken analyseren de verrassend snelle sociaal-culturele omwentelingen in dit, toch als kalm en tolerant bekendstaande polderland. Buruma is eraan gewend dat stukken over zijn vaderland alleen door de selectie komen als ze het clichébeeld van Nederland bevestigen, of er een spectaculaire breuk mee vormen. Treedt een dergelijke breuk op, dan wordt het beeld van Nederland als een beetje dom, maar door de hasj vredelievend volkje niet

Margalith Kleijwegt & Max van Weezel, **Het land van haat en nijd; Hoe Nederland radicaal veranderde**, Vrij Nederland/Uitgeverij Balans, Amsterdam 2006, 256 pagina's, ISBN 90-5018-763-3, prijs: € 15

genueanceerd, maar in één klap door een nieuw cliché vervangen: een xenofob volk dat dissidenten wegjaagt.

Kleywegt en Van Weezel wijden een artikel aan het offensief van schrijvers als Harry Mulisch en Cees Nooteboom in de buitenlandse media, om onze reputatie, na de moorden op Fortuyn en Van Gogh, te redden. Het heeft niet veel geholpen: de Amerikaanse, Franse, Duitse en Vlaamse media bleven Fortuyn in het xenofobe hoekje plaatsen en van Van Gogh werd alleen bekend dat hij moslims als 'geitenneukers' en de islam als 'achterlijk woestijn geloof' kwalificeerde.

Volgens Kleywegt en Van Weezel is in de vijftien jaar die hun bundel bestrijkt het beeld wel driemaal omgeslagen; van klompen en molens en achterlijkheid en saaiheid, tot hasj en gedogen en euthanasie en homohuwelijk, tot xenofobie. Los van het cliché verbazen ze zich er wel over hoe radicaal het beroemde Nederlandse internationalisme en europolitivisme naar panische navelstaarderij en 'dicht met die grenzen' zijn omgeslagen. Frits Bolkestein laat overigens zeggen dat hij daar als eurocommissaris niets van heeft gemerkt.

Nederland was en is internationaal helemaal geen onderwerp. Hij ziet het doorbreken van het multiculturele taboe – na drugs, homohuwelijk en abortus/euthanasie – als de zoveelste vorm van vooroplopen in de wereld. Frankrijk bijvoorbeeld zit, zelfs na de rellen, nog volkomen vast in ontkenning en mooi-praterij.

Angst voor internationale reputatie heerst vooral bij de kosmopolitische elite in politiek en multinationals. Het is echter juist de jarenlange verwaarlozing door die elite van de onderliggende nationale tegenstellingen en wrokkigheid bij de gewone man, die de omslag heeft veroorzaakt: de elite is teruggefloten. Het is een natuurlijke politieke terugslag, die de naoorlogse Atlantische en internationalistische elite moest wakker schudden.

Scheldtraditie

Wat volgens Buruma in het buitenland, maar ook door de eigen immigranten, het minst wordt begrepen is het vrijzinnige woordgebruik, de scheldtraditie in Nederland. Voor Engelsen en Amerikanen is 'geitenneuker' roepen niet zozeer kwetsend, als wel onbeschaafd. Schelden diskwalificeert de dader, niet het object. Nederlanders zien schelden als een spelletje. Schelden doet geen pijn en voor slaan heb je het hart niet. Een slachtoffer dat wel slaat is in feite in die grap getrapt; ironie als wapen en schuilplaats tegelijk. De hardheid van onze cabaretttraditie is ook schokkend voor buitenstaanders die onze codes niet kennen. Immigranten en vooral moslims zijn niet in staat op dat ironische niveau tegenspel te bieden.

De calvinist in de Nederlander hecht enorm aan *eerlijkheid* en bekommert zich minder om de vorm, sterker nog: vormelijkheid en beleefdheid doet hij af als hypocrisie, waarvan vooral Engelsen en roomsen blijk geven. Dat die laatsten, net als immigranten, deze *eerlijkheid* als lomphed en botheid kunnen ervaren, het zij zo. Wat dat betreft is Mohammed B. volkomen geïntegreerd gebleken: uitkomen voor je mening in zijn uiterste consequentie, eerlijkheid als hoogste deugd, in de calvinistische variant, zonder een spoorje ironie.

Partijdige neutraliteit

Buruma is geen buitenstaander, hij kent alle betrokkenen persoonlijk. Daarom vat de Van Gogh-club zijn nuancering van het conflict op als partijkiezen voor verzoeners en *toedekkers* als Job Cohen en Geert Mak, zien Ayaan Hirsi Ali en Theodor Holman hem als verrader en houden Afshin Ellian en Frits Bolkestein vol dat ze verkeerd zijn geciteerd. Blijkbaar is in een *burgeroorlog* neutraliteit ook een keuze.

Toch had ik verwacht dat ze eerder Kleywegt en Van Weezel zouden aanvallen, op grond van vooringenomenheden tegen de Linkse Kerk. Ik denk dat ze minder zijn aan te pakken, omdat hun journalistieke reportages de conclusies aan de lezer overlaten. Hun bezorgdheid over de ontwikkeling in Nederland is er overigens goed uit te lezen. Ze moeten niets hebben van Fortuyn-stemmers, maar ze proberen ze wel te begrijpen; waarschijnlijk omdat het voornamelijk oude voormalige sociaaldemocraten betreft – een aspect dat een blad als *Vrij Nederland* natuurlijk erg interesseert. Dat ook is de dramatiek in hun verhaal. Kleywegt bekende voor de radio dat zij begin jaren negentig het spreken van ‘economische vluchtelingen’ taboe vond, maar dat ze in reportages merkte dat die asielzoekers daar zelf heel open en nuchter in waren: ‘Natuurlijk komen we hier gewoon geld verdienen’.

De verweende burger

Het werkende gewone volk dacht vijftien jaar geleden: ‘Dank zij ons is Nederland af, nu gaan we genieten’. De overheid had maar te *leveren*. Ook de overheid zelf stelde zich steeds meer op als apolitieke leverancier van goederen en diensten. De burger reduceerde zichzelf tot klant. Dit is de rode draad bij Kleywegt en Van Weezel. De goeddeels gepensioneerde Almere-Havenpioniersgeneratie herkent zich niet meer in de onideologische elite. De sociaaldemocratische beweging, daar nam je aan deel, daar stemde je niet alleen op, dat was je zelf. Vroeger hadden de arbeiders nog het idee dat het *hun* mensen waren die daar aan de touwtjes trekken of oppositie voeren en dat die wel oog voor *hun* problemen hebben. Die groep is niet meer maatschappelijk actief, die heeft dat opgegeven toen ze door globalisering en immigratie werd overspoeld. Het enige wat hen, behalve periodiek afreageren in het stemhokje, nog rest is vruchteloos mopperen over hun buurtje, dat onvermijdelijk verloedert en *verpaupert* (toppunt van schande: geen vitrage) en ophef maken over mieren tussen de tegels. Dat is er over van hun Paasheuvel-idealisme. ■

Waarheen waartoe?

HANS VAN DER HEIJDE

Waarheen is de mensheid op weg? In *Vooruitgang en verval* wordt nader ingegaan op de ontwikkeling van het denken over goed en kwaad, over optimisme en pessimisme in de loop van de eeuwen in Europa.

Andries Hoogerwerf, *Vooruitgang en verval – denkers over geschiedenis en toekomst*, Damon, Budel 2006, 230 pagina's, ISBN 90-5573-687-2, prijs: € 17,90

Andries Hoogerwerf, politicoloog en emeritus hoogleraar van de Universiteit Twente, laat sedert zijn pensionering het ene boek na het andere van de persen rollen. Een paar daarvan zijn product van dezelfde formule: vanuit het perspectief van een bepaalde tegenstelling (tolerantie/intolerantie of gelijkheid/ongelijkheid) belicht hij de lange geschiedenis van het (Europese) denken daarover.

In zijn nieuwste boek gaat het om ideeën over sociale vooruitgang en verval, over of de toekomst al dan niet iets beters in petto heeft, waar dat van afhangt en wat daarover in ruim twee millennia politiek-filosofisch denken is beweerd. Met zevenmijlslarzen stapt Hoogerwerf van piek naar piek door de ideeëngeschiedenis. Rond de ene waait een frisse, optimistische wind, de andere biedt slechts een pessimistisch uitzicht in de afgrond waar alles naar op weg lijkt. Lang stilstaan doet Hoogerwerf niet: hij belicht de denkers die er in de gekozen context toe doen en wie hij aldus nieuwsgierig maakt naar Augustinus, Spinoza of Nietzsche, om maar een greep te doen, kan zelf in hun geschriften verder lezen. In die zin is *Vooruitgang en verval* vooral een handig boek, dat in heldere bewoordingen ideeën in hun onderlinge verband en vanuit een duidelijk perspectief samenvat. ■

Docentendag Maatschappijleer

Op vrijdag 2 februari 2007 organiseert de NVLM, in samenwerking met het Instituut voor Publiek en Politiek (IPP) de vijftiendste Docentendag Maatschappijleer in Eindhoven. Een van de gastsprekers in februari is journalist Joris Luyendijk, kenner van de islam en het Midden-Oosten en voormalig correspondent van *NRC Handelsblad*. Deze zomer was hij de presentator van het VPRO-programma *Zomergasten*. Andere sprekers die hebben toegezegd te zullen komen zijn onder anderen prof.dr. Jos de Beus (representatieve democratie), prof.dr. Aafke Komter (sociale cohesie) en prof.dr. Ruud Koopmans (migratie). Het streven is om in de programmering weer een evenwichtige mix te creëren van sociale wetenschappers die over ontwikkelingen in hun vakgebied vertellen en docenten met goede voorbeelden uit de lespraktijk. Eind december kunt u de folder met de precieze programmering weer verwachten.

Samenwerking met NKWP

Het bestuur van de Nederlandse Kring voor de Wetenschap der Politiek (NKWP) heeft ons benaderd met de vraag hoe wij de onderlinge samenwerking kunnen versterken. Wij zijn heel blij met deze toenadering en zullen daarover met hen van gedachten wisselen. Zeker in de aanloop naar het nieuwe programma voor Maatschappijwetenschappen denken wij dat het goed is om de deskundig-

heid te bundelen en de onderlinge betrokkenheid te vergroten.

Burgerschapscompetenties in mbo

In 2004 verscheen het *Brondocument leren en burgerschap* voor het mbo. Hierin werd in grote lijnen vastgelegd wat mbo'ers op het gebied van burgerschap moeten kunnen en kennen. Het document wordt door curriculum- en examenontwikkelaars bij het ontwerpen van opleidingstrajecten gebruikt. Inmiddels is een nieuwe versie van dit Brondocument in de maak. Het NVLM-bestuur was niet bij de vormgeving van het eerste document betrokken, hoewel wij denken dat de expertise van docenten MCK/MCV/Maatschappijleer bij de ontwikkeling van burgerschapscompetenties in het mbo niet kan worden gemist. Ook over de inhoud van het Brondocument waren wij ontevreden: te veel algemene vaardigheden en te weinig burgerschapskennis en -kunde. Daarom hebben wij voor de zomer een brief aan de Bve Raad en het Procesmanagement MBO geschreven waarin wij hen verzochten ons bij de ontwikkeling van dit nieuwe Brondocument te betrekken. Voorlopig resultaat hiervan is in elk geval dat twee NVLM-vertegenwoordigers voor een expertmeeting over de conceptversie van het nieuwe Brondocument (eind september) zijn uitgenodigd.

Combinatiecijfer

Eind september konden de Tweede Kamerleden opnieuw inbreng leveren voor een schriftelijk overleg over de Tweede Fase. De NVLM heeft de leden van de Vaste Kamercommissie voor Onderwijs opnieuw een brief over het combinatiecijfer gestuurd. Onze opmerkingen zijn echter niet in

de inbreng van de Kamerleden terug te vinden. In de vorige twee rondes van het schriftelijk overleg was dat nog wel het geval. Het lijkt er op dat de Tweede Kamer uiteindelijk met het combinatiecijfer akkoord zal gaan. Het eindexamenbesluit – waarvan het combinatiecijfer deel uitmaakt – moet daarna nog voor advies naar de Raad van State. Natuurlijk zal het NVLM-bestuur ook richting de Raad van State duidelijk maken waarom het combinatiecijfer er niet moet komen.

Coen Gelinck en Arthur Pormes

NVLM-bestuur

Arthur Pormes, voorzitter

telefoon: 0346-262888

e-mail: a.pormes@broklede.nl**Coen Gelinck, secretaris**

Nieuwe Prinsengracht 78 II

1018 VV Amsterdam

telefoon: 020-6866972

e-mail: coen@wxs.nl**Tom Stroobach, penningmeester**

telefoon: 0320-249481

e-mail: tstroobach@hotmail.com**Erik Cardinaals**ecardinaals@home.nl**Ingrid Faas**ingridfaas@gmail.com**Eric Jensen**eric.jensen@planet.nl**Hans van Kruijsdijk**h.vankruijsdijk@fontys.nl**Berend-Jan Mulder**b.j.mulder@efa.nl**Rob van Otterdijk**r.vanotterdijk@chello.nl**Regula Rexwinkel**rexraats@planet.nl**Hans Teunissen**hans_teunissen@hotmail.com**Glenn Truideman**gmruideman@home.nl**Adviserend voor de Tweede Fase****Gerard Ruijs**geruijs@planet.nl

Girorekening NVLM: 1889654

www.nvlm.nl

Recht op onderwijs

Het Centrum voor Mondiaal Onderwijs (CMO) heeft in samenwerking met COS Nederland in opdracht van de NCDO zogeheten *Recht op onderwijs*-koffers samengesteld. Er zijn koffers op vmbo en havo/vwo-niveau, met leermiddelen en aanvullende materialen voor onderbouw en bovenbouw. De koffers zijn in te zetten in een les of lessenreeks over het recht op onderwijs. Een inhoudsopgave van de koffers vindt u op de internetpagina van het CMO (www.cmo.nl). De koffers zijn via de internetpagina gratis te bestellen. U betaalt alleen de verzendkosten. Scholen kunnen de koffers ook lenen bij een COS in hun buurt. Voor adressen zie: www.cossen.nl.

Vrijheid van meningsuiting

Voor de Tweede Kamerverkiezingen van 22 november komt het Centrum voor Mondiaal onderwijs (CMO) met de *Eduflyer* voor maatschappijleer *Vrijheid van Meningsuiting? Afschaffen! Niet dan?* Deze lesbrief maakt deel uit van een reeks lesbrieven die gratis via de CMO-internetpagina (www.cmo.nl) worden aangeboden. De *Eduflyers* stellen naar aanleiding van de verkiezingen op 22 november op een luchtige manier allerlei zaken rondom verkiezingen aan de orde. Ze zijn geschreven voor de leerjaren 3 en 4 van vmbo-g en vmbo-t. Met de eindtermen van Maatschappijleer (1 en 2) in het achterhoofd (zicht op de relaties met de persoonlijke en maatschappelijke omgeving en ontwikkeling van sociale en communicatieve vaardigheden), biedt de lesbrief een aantal opdrachten waarbij nader wordt ingegaan op de vrijheid van meningsuiting. De leerling wordt gevraagd of hij ooit wel eens is gestraft voor iets van hij heeft gezegd of geschreven, of bepaalde uitspraken zijn toegestaan en wat hij vindt van een nog op te richten Partij Tegen de Vrijheid van Meningsuiting (PTVM). De *Eduflyer* bevat opdrachten voor de leerling en een handleiding voor de docent. Meer informatie: www.cmo.nl.

Vredesmarkt

In september is vredesorganisatie Euro's voor Vrede begonnen met de bouw van een online-aandelenspel voor scholieren, met de wederopbouw van Uruzgan als thema. De organisatie wil met het spel bereiken dat jongeren zich in de Nederlandse militaire missie in de Afghaanse provincie verdiepen. Via het aandelenspel beoogt Euro's voor Vrede dat leerlingen spelenderwijs hun inzicht vergroten in zaken als 'wederopbouw

in een conflictgebied' en 'de totstandkoming van de publieke opinie'. Bovendien zouden de leerlingen ook inzicht krijgen in de werking van aandelenmarkten.

Op de internetpagina van Markt voor Vrede zal een breed scala aan informatie worden aangeboden, waarbij alle invalshoeken aan bod komen'. De markt gaat begin januari 2007 van start, met een looptijd van zes weken. Markt voor Vrede is geschikt als lesstof, als onderwerp voor vakoverstijgende projecten en als onderdeel van het competentiegericht onderwijs. Deelname is alleen voor scholen en gratis.

Er is nog ruimte voor docenten, die met hun leerlingen willen deelnemen. De eerste tien aanmelders krijgen een gratis introductieles over de werking van de markt.

Voor meer informatie: www.eurosvoorvrede.nl.

Na het referendum

Europa heeft nooit hoog op de politieke agenda gestaan. Het volk stemde zwijgend in met het Europese eliteproject. Het Nederlandse 'nee' in 2005 heeft echter een radicale ommekeer bewerkstelligd. Het is goed dat er nu duidelijkheid is. Maar hoe nu verder? De Europese Unie verwacht alle heil van *output-legitimiteit*. Daarmee heeft ze zich buitengewoon kwetsbaar gemaakt. Als het economische tij tegenzit, wordt het vertrouwen in Europa meteen opgezegd.

Er lijkt dringend behoefte te zijn aan andere vormen van legitimatie. Hoe bijvoorbeeld bewerkstelligen dat het Europese project als intrinsiek rechtvaardig wordt ervaren? Daarnaast maakt het doolhof van intergouvernementele regelingen de Europese Unie machteloos. Ligt het niet voor de hand de Europese Unie een beperkte lijst van eigen politieke bevoegdheden te geven? Over deze en aanverwante problemen en vraagstukken laten elf auteurs die verbonden zijn aan de Radboud Universiteit Nijmegen hun licht schijnen in het boek *Na het referendum over Europa: een weg uit de impasse* (Damon, 2006).

Meer informatie: www.damon.nl.

Het volgende nummer van

Maatschappij & Politiek

verschijnt op 18 december

Maatschappij & Politiek

is een uitgave van Het Instituut voor Publiek en Politiek. Hierin zijn tevens opgenomen de mededelingen van de NVLM. De redactieleden zijn in hun journalistieke werkzaamheden onafhankelijk.

Redactie

Wolter Blankert, Radboud Burgsma, Harold Drost, Coen Gelinck, Iris Gerdez, Hans van der Heijde (hoofdred.), Lieke Meijs, Gerard van Rossum, Matthijs van Waveren, Jeff Peck (correspondent New York, VS)

Eindredactie

Maarten Cras

Vormgeving

Addy de Meester

Opmaak

Puntspatie, Amsterdam

Omslagfoto

Peter Hiltz/ Hollandse Hoogte

Druk

Drukkerij Haasbeek

Uitgever

Instituut voor Publiek en Politiek,

Prinsengracht 911-915

1017 KD Amsterdam

telefoon 020 521 76 00

e-mail menp@publiek-politiek.nl

Redactiesecretariaat

Instituut voor Publiek en Politiek

Prinsengracht 911-915

1017 KD Amsterdam

telefoon 020 521 76 00

e-mail menp@publiek-politiek.nl

Abonnementsprijs M & P

€40,75 per jaar, Studenten €35,30, scholen

en instellingen €44,90. M & P verschijnt

acht keer per jaar. Losse nummers

€5,40 (exclusief verzendkosten).

Nieuwe abonnementen

Abonnementen kunnen op elk gewenst tijdstip ingaan na ontvangst van het abonnementsgeld. Afhankelijk van de ingangsdatum wordt een evenredig gedeelte van de prijs van een jaarabonnement in rekening gebracht. Abonnementen kunnen ook worden aangegaan met terugwerkende kracht. Dit is echter afhankelijk van de voorraad oude nummers. Aanmelding van nieuwe abonnees bij de uitgever.

Beëindiging abonnement

Opzegging schriftelijk tot 1 december van het lopende abonnementsjaar.

Auteursrecht

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd zonder voorafgaande toestemming van de redactie met uitzondering van de tekst van het leerlingenmateriaal, indien dit geschiedt zonder winstoogmerk. In alle gevallen dient de bron duidelijk te worden vermeld.

Advertenties

Tarieven op aanvraag verkrijgbaar bij de uitgever, telefoon 020 5217600.

Kopij en mededelingen

Bijdragen op diskette of per e-mail naar het redactiesecretariaat.

ISSN 1566-1555

DOE MEE AAN DE SCHOLIERENVERKIEZINGEN
OP 21 NOVEMBER 2006.

WWW.SCHOLIERENVERKIEZINGEN.NL

KIJK VOOR INFO EN FILMPJES
OVER VERKIEZINGEN EN POLITIEK OP:

WWW.EIGENWIJZER.NL

**LAAT JE
STEM
HOREN!**

PUBLIEK POLITIEK

SCHOOLTV

